

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Єрмуканової Анастасії Андріївни
«Нонконформізм у дизайні сценічного простору українського театру»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 02 Культура і мистецтво
зі спеціальності 022 – Дизайн

Обґрунтованість вибору теми дослідження. Дисертаційна робота Єрмуканової А. А. присвячена вирішенню актуальної наукової проблеми – виявленню особливостей феномена нонконформізму в дизайні сценічного простору українського театру та з'ясуванню ролі, значення й місця творчої діяльності провідних театральних художників-нонконформістів.

Нонконформізм як соціокультурний та художній феномен української культури – явище виразне й багатогранне. Його існування відбувалося в різних видах мистецтва (літературі, живописі, театрі та ін.), зокрема і в дизайні, з урахуванням національного, інтелектуального й духовного чинників, певної політичної опозиційності до чинного суспільного та державного устрою. Проте, ставши вагомим надбанням української культури, явище нонконформізму в дизайні сценічного простору й досі належно не досліджене та не отримало повноцінної оцінки. Це створює серйозну прогалину у формуванні об'єктивної історії українського театру та дизайну сценічного простору. В умовах сучасного культурно-мистецького процесу, особливо під час повномасштабної російсько-української війни, осмислення таких явищ набуває особливого значення для збереження та актуалізації української культурної пам'яті. Нині особливого значення набуває наукове осмислення та актуалізація творчого досвіду українських театральних художників-нонконформістів. Отже, обрана тема є актуальною та має наукове значення в контексті дослідження розвитку українського сценічного мистецтва й дизайну сценічного простору.

Наукова новизна представленого дослідження полягає у комплексному осмисленні феномену нонконформізму в контексті дизайну сценічного простору українського театру. У межах роботи простежено особливості прояву нонконформістських ідей у творчій практиці А. Горської, М. Кипріяна, Є. Лисика та Д. Лідера, проаналізовано своєрідність інтерпретації засад художнього неоавангарду у сценографічних рішеннях М. Івницького, М. Ковальчука й О. Семенюка, а також визначено значення діяльності українських театральних художників-нонконформістів для становлення й розвитку сучасного сценічного дизайну. Отже, дисертаційна праця Анастасії Єрмуканової є актуальною та важливою для сучасного мистецтвознавчого дискурсу, зокрема у сфері дизайну сценічного простору. Водночас окремі аспекти дослідження створюють підґрунтя для подальших наукових пошуків, поглиблення теоретичних узагальнень і розширення фахових дискусій.

Теоретична та практична цінність дисертаційного дослідження Анастасії Єрмуканової полягає у розвитку наукових підходів до вивчення дизайну

сценічного простору, переосмисленні ключових теоретичних засад феномену нонконформізму, а також у конкретизації понять «нонконформізм», «сценографічний нонконформізм», «сценічний простір», «сценографія» та «дизайн сценічного простору». Важливим складником наукової цінності роботи є широка сценографічна база дослідження: авторка залучає до аналізу сценографію вистав драматичного, оперного й балетного театру, а також репрезентує творчі практики митців різних регіонів України.

Практична значущість роботи виявляється у можливості використання отриманих результатів у діяльності сучасних українських театрів, а також у процесі професійної підготовки здобувачів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти.

Спираючись на наукові праці, присвячені проблематиці нонконформізму, авторкою систематизовано й узагальнено основні теоретичні положення щодо природи цього явища, його функціональних особливостей та специфіки прояву в художній культурі. Дисертація засвідчує високий рівень володіння дослідницею методологією наукового пізнання, що проявляється у здатності здійснювати критичний аналіз наукових джерел, синтезувати отриману інформацію, аргументовано формулювати власні наукові положення та висновки.

Важливою перевагою роботи є комплексне використання різних методів дослідження, зокрема історичного, типологічного, компаративного, методів аналізу та синтезу, що забезпечило ґрунтовне й послідовне розкриття поставленої мети та завдань дисертації.

Дисертаційне дослідження Анастасії Єрмуканової «Нонконформізм у дизайні сценічного простору українського театру» характеризується чіткою структурою, наявністю усіх необхідних елементів роботи такого типу та логічною послідовністю комплексного розгляду взаємопов'язаних питань, що відповідають темі дослідження і вимогам до оформлення дисертацій. Робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Зміст першого розділу «Теоретико-методологічні засади дослідження нонконформізму в дизайні сценічного простору українського театру» висвітлює результати значного масиву наукових праць, дотичних до обраної здобувачкою тематики. Авторка осмислює основні теоретичні положення дослідження, визначає й уточнює понятійно-категоріальний апарат розвідки (зокрема, поняття «нонконформізм», «сценографічний нонконформізм», «сценічний простір», «сценографія», «дизайн сценічного простору»), акцентує увагу на недостатній усталеності поняття «дизайн сценічного простору» в сучасному мистецтвознавчому дискурсі (с. 60), поглиблює теоретичні підходи до дослідження дизайну сценічного простору в сучасному мистецтвознавстві, а також розглядає нонконформізм у контексті розвитку українського мистецтва та сценографії. Заслуговує на увагу й запропоноване авторкою розмежування понять театрального та сценічного простору, де сценічний простір визначається як структурний елемент театрального простору, безпосередньо пов'язаний із реалізацією сценічної дії (с. 48). Переконливим є опертя авторки на

запропонований Л. Смирною (с. 35) підхід до періодизації розвитку мистецького нонконформізму – від протононконформізму до постнонконформізму, що дозволяє простежити еволюцію цього явища в ширшому культурно-історичному контексті та слугує теоретичною основою аналізу трансформацій нонконформістських практик у мистецькому середовищі.

Другий розділ «Нонконформізм як художня детермінанта дизайну сценічного простору українського театру» є логічним продовженням першого. У ньому досліджено сценографічний авангард як джерело формування новаторських принципів нонконформізму, розглянуто дієву сценографію як чинник нонконформістського художнього мислення, а також проаналізовано особливості прояву нонконформізму в сценографічній практиці українського театру на прикладі творчості Є. Лисика та Д. Лідера. Переконливим є проведення авторкою паралелей між авангардистськими, неоавангардистськими та нонконформістськими рухами в мистецтві початку ХХ століття (с. 72–73), що дозволяє простежити спадкоємність художніх пошуків і трансформацію естетичних принципів у дизайні сценічного простору.

У третьому розділі «Прояви нонконформізму в дизайні сценічного простору: від художнього неоавангарду до постнонконформізму» проаналізовано особливості прояву нонконформістських тенденцій у сценографічній практиці українського театру. Авторка розглядає сценографічні прояви художнього неоавангарду в творчості М. Івницького, О. Семенюка та М. Ковальчука, досліджує явище сценографічного постнонконформізму в роботах І. Несміянова, В. Карашевського, С. Маслобойщикова, А. Злобіна й А. Александровича-Дочевського, а також висвітлює вплив нонконформізму на сучасні процеси розвитку дизайну сценічного простору. Варто підтримати думку авторки, що особливістю мови українських театральних художників-нонконформістів є створення альтернативної образної системи, побудованої на метафоричності, символічності та багатозначності сценографічного рішення (с. 132).

Послідовність розділів і їхній зміст повністю корелюють із метою й завданнями дослідження, що свідчить про завершеність і внутрішню гармонійність дисертаційної роботи.

Висновки дисертації чітко й лаконічно узагальнюють основні результати дослідження, демонструючи логічність і послідовність наукового пошуку авторки. Переконливим видається висновок про те, що рецепція нонконформізму художниками сучасного українського театру репрезентована трьома основними напрямками: розвитком ідей провідних представників українського сценографічного нонконформізму; зверненням до творчості представників українського сценографічного авангарду як джерела натхнення; розробленням національної проблематики. Заслужують на увагу й окреслені авторкою перспективи подальших наукових досліджень сценічного нонконформізму.

Окремо варто відзначити змістовність і репрезентативність додатків дисертації, які суттєво підсилюють наукову цінність дослідження. Представлений візуальний і систематизований матеріал не лише ілюструє основні положення роботи, а й сприяє цілісному осмисленню еволюції нонконформістських

тенденцій у сценографічних практиках українського театру. Заслуговує на увагу подана в Додатку Б таблиця порівняння етапів еволюції дизайну сценічного простору, яка систематизує спільні й відмінні риси авангарду, нонконформізму, неоавангарду та постнонконформізму.

Дотримання академічної доброчесності. Представлена дисертаційна робота є цілісним самостійним науковим дослідженням, виконаним відповідно до принципів академічної доброчесності. За результатами перевірки тексту не виявлено ознак фальсифікації, фабрикації, компілятивних запозичень чи плагіату. Використані в дисертації наукові положення, результати досліджень і цитати інших авторів належно атрибутовані та супроводжуються посиланнями на відповідні джерела.

Дискусійні положення та зауваження.

1. Джерельна база дослідження переважно представлена мистецтвознавчими працями, тоді як архівні матеріали та свідчення безпосередніх учасників театрального процесу представлені обмежено. Крім того, поза увагою авторки залишилася проблематика проявів нонконформізму в українському театрі ляльок, що могло б додатково розширити дослідницький контекст роботи.

2. Потребує уточнення коректність окремих бібліографічних посилань і описів джерел. Зокрема, на с. 45 цитата, атрибутована П. Паві, супроводжується посиланням на джерело [191, с. 164], однак у списку використаних джерел під № 191 зазначено працю J. Dotú «Diccionario de términos y anécdotas teatrales», що унеможлиблює верифікацію цитати. Крім того, на с. 44 згадується праця П. Паві «Аналіз вистав» [204], тоді як під № 204 у списку використаних джерел подано інше видання — «Toward an Integrated Semiology» у «Dictionary of the Theatre: Terms, Concepts and Analysis», хоча «L'analyse des spectacles / Analyzing» потребує уточнення бібліографічний опис джерела № 67: «Клековкін О. Данило Лідер: Людина та її простір».

3. У тексті дисертації трапляються окремі одруківки та неточності в цитуванні. Зокрема, на с. 24 ім'я сценографа Давида Боровського помилково зазначено як «Дмитро Боровський», а на с. 154 ім'я сценографині Марії Левитської подано як «М. Левицька»; також на с. 24 наведено неточне цитування праці О. Ковальчук.

Варто зазначити, що вищевказані питання не зменшують наукової цінності дисертації, а визначають перспективні напрями подальших досліджень її авторки.

Ця робота є оригінальним, самостійним і завершеним дослідженням, яке не має ознак фальсифікації, компілятивних запозичень та плагіату, у якому отримані нові, науково обґрунтовані результати.

Узагальнюючи результати рецензування, треба зазначити, що дисертація «Нонконформізм у дизайні сценічного простору українського театру», подана на здобуття ступеня доктора філософії, цілком відповідає вимогам МОН України, які висуваються до дисертацій, поданих на здобування ступеня доктора філософії, відповідає спеціальності 022 Дизайн та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу

вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлень дисертації». Рецензована наукова праця заслуговує високої позитивної оцінки, а її авторка Єрмуканова Анастасія Андріївна – присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і мистецтво зі спеціальності 022 – Дизайн. Рекомендувати дисертацію Єрмуканової Анастасії Андріївни «Нонконформізм у дизайні сценічного простору українського театру», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 022 «Дизайн», до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат мистецтвознавства, доцент
професор з/н кафедри режисури та
акторської майстерності
Київського національного університету
культури і мистецтв

Катерина ЮДОВА-РОМАНОВА

Підпис	<i>К. Юдова-Романова</i>
Начальник ВК	<i>Юдова</i>
"21"	05 2020

